

ZAŁ. 3.
MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA CELÓW STRATEGICZNYCH.
CHARAKTERYSTYKA PROGRAMÓW

Zenon Kosiński, Synergia sp. z o.o.

Spis treści

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027	3
Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021–2027	8
Program współpracy transgranicznej Interreg Polska–Słowacja 2021–2027	12
Interreg NEXT Polska–Ukraina 2021–2027	15
Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027	17
PROGRAM INTERREG EUROPA ŚRODKOWA 2021–2027	18

Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027

Działanie: Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej

Cel szczegółowy: wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

Zakres interwencji: ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury

Opis działania

- Obszar 1: Rozwój infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej)
- Obszar 2: Ochrona i podniesienie atrakcyjności turystycznej obiektów dziedzictwa kulturowego

Projekt realizowany w ramach tego obszaru nie może być pojedynczą interwencją, tylko musi stanowić część większego przedsięwzięcia, które wiąże rozwój kultury z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej. Wsparcie projekty będą musiały realizować cele strategii rozwoju kraju, strategii regionalnej lub lokalnej.

Obowiązkowe aspekty projektów obszarów 1 i 2

Każdy projekt musi spełniać łącznie następujące warunki (warunki dostępu):

1. przyczyniać się do włączenia społecznego i rozwoju innowacji społecznych
2. generować pozytywne efekty ekonomiczno-społeczne
3. tworzyć nowe miejsca pracy (jako rezultat realizacji projektu)
4. stosować zasady określone w dokumencie „Europejskie Zasady Jakości dla finansowanych przez UE interwencji o potencjalnym wpływie na dziedzictwo kulturowe” (dotyczy zabytków)
5. stosować w realizowanych inwestycjach, rozwiązania energooszczędne oraz odpowiadające wyzwaniom zielonej gospodarki; nowopowstałe lub zmodernizowane obiekty muszą być wyposażone w rozwiązania przyjazne dla środowiska naturalnego i klimatu; preferowane będzie wsparcie istniejącej infrastruktury, natomiast nowe inwestycje będą dopuszczalne tylko w wyjątkowych, uzasadnionych okolicznościach
6. wspierać realizację Europejskiego Filaru Spraw Socjalnych
7. na każdym etapie (projektowania, wdrażania czy w okresie trwałości)
8. uwzględniać zasadę niedyskryminacji w celu zapobiegania wszelkim formom dyskryminacji, ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność,

wiek lub orientację seksualną; będzie się to wyrażać w konieczności zapewnienia wszystkim osobom jednakowego dostępu do m.in. oferowanych produktów, usług, infrastruktury

9. stosować zasady Nowego Europejskiego Bauhausu

10. wspierać procesy transformacji cyfrowej

11. przyczyniać się do wzrostu udziału społeczeństwa w życiu kulturalnym.

Wyklucza się wsparcie projektów dotyczących:

- budynków mieszkalnych (przez budynek mieszkalny należy rozumieć budynek mieszkalny wielorodzinny, budynek mieszkalny jednorodzinny, budynek zamieszkania zbiorowego)
- obiektów/przestrzeni przeznaczonych na cele: mieszkalne, sportowe, dydaktyczne, administracji publicznej, ochrony zdrowia oraz targowe
- zakupu pozycji wydawniczych do bibliotek oraz zakupu muzealiów
- zakupu sprzętu do digitalizacji
- digitalizacji utworów audiowizualnych
- kompleksowej rewitalizacji przestrzeni miejskich.

Typy projektów

Obszar 1: Dostosowanie istniejącej infrastruktury kultury (zabytkowej i niezabytkowej) do pełnienia roli miejsc przyjaznych odbiorcom oraz tworzenie (tj. budowa od podstaw) nowej infrastruktury kultury wraz z zakupem niezbędnego sprzętu lub wyposażenia

Działania dopuszczone w ramach tego typu projektu:

- I. Infrastrukturalne
- II. Nieinfrastrukturalne
- III. Miękkie.

I. Działania infrastrukturalne

1) Prace konserwatorskie, prace restauratorskie (wraz z nadzorami nad tymi pracami)

2) Roboty budowlane (wraz z nadzorami nad tymi pracami) obejmujące:

- rozbudowę, nadbudowę obiektu budowlanego
- prace polegające na przebudowie, montażu lub remoncie
- budowę nowych obiektów, ale jedynie w wyjątkowych, uzasadnionych okolicznościach

3) prace w otoczeniu (w zakresie niezbędnym do osiągnięcia celów projektu).

W każdym projekcie obowiązkowo jest realizowane działanie 1) lub działanie 2). Działanie 3) to nieobowiązkowe działanie, stanowiące wyłącznie element dodatkowy projektu.

II. Działania nieinfrastrukturalne

4) Zakup sprzętu lub wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej, edukacji kulturalnej, artystycznej oraz umożliwiający rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty

5) Konserwacja zabytków ruchomych (wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków), księgozbiorów (zawartych w Narodowym Zaspocie Bibliotecznym) i muzealiów (uwzględnionych w inwentarzu muzealnym)

6) Digitalizacja zabytków ruchomych, księgozbiorów, muzealiów oraz ich udostępnienie on-line

7) Wdrożenie systemów liczenia odwiedzających i kontroli przepływu osób odwiedzających obiekty objęte wsparciem.

III. Działania miękkie

8) Podnoszenie kompetencji kadr beneficjenta – szkolenia, warsztaty, studia podyplomowe, kursy językowe (w zakresie języków mniejszości narodowych, regionalnych i etnicznych, języka migowego) i inne formy kształcenia niezbędne dla wdrożenia celów przewidzianych w projekcie (tj. podniesienia atrakcyjności oferty kulturalnej dla odbiorców) m.in z zakresu budowania kompetencji cyfrowych kadr kultury, zarządzania, wprowadzania innowacyjnych form uczestnictwa w kulturze i życiu społecznym, transformacji cyfrowej, działania w ramach kryzysu

9) Rozwój widowni

10) Opracowanie narzędzi, w tym metodyki, wykorzystywanych do tworzenia oferty kulturalnej i aktywizacji społecznej w okresie trwałości projektu

11) Tworzenie rozwiązań zapewniających każdemu odbiorcy (w tym osobom ze szczególnymi potrzebami) pozyskiwania i rozumienia wiadomości wysyłanych przez beneficjenta oraz poznania i korzystania z oferty beneficjenta.

Każdy projekt musi realizować co najmniej jedno działanie miękkie (spośród wymienionych w pkt. 8–11).

Wszystkie ww. typy działań od 1) do 11) będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich (partnerem projektu może być podmiot ujęty wskazanym w pkt. „Typ Beneficjentów – szczegółowy” z uwzględnieniem wskazanych tam ograniczeń).

W przypadku partnerstwa obejmującego udział partnera w realizacji działań 8–11 partnerem projektu mogą być także MŚP, organizacja pozarządowa (bez ograniczeń), przedsiębiorstwo społeczne.

Wybór partnera odbywa się zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. (tzw. ustawa wdrożeniowa).

Obszar 2: Prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane przy obiektach zabytkowych

Dopuszczone działania w ramach tego typu projektu:

- I. Infrastrukturalne
- II. Nieinfrastrukturalne
- III. Miękkie.

I. Działania infrastrukturalne

- 1) Prace konserwatorskie, prace restauratorskie (wraz z nadzorami nad tymi pracami)
- 2) Roboty budowlane (wraz z nadzorami nad tymi pracami) obejmujące m.in.: rozbudowę, nadbudowę; prace polegające na przebudowie, montażu lub remoncie
- 3) Budowa nowych obiektów służących obsłudze ruchu turystycznego, ale jedynie w wyjątkowych, uzasadnionych okolicznościach
- 4) Prace w otoczeniu (w zakresie niezbędnym do osiągnięcia celów projektu).

Działanie 1) lub 2) to obowiązkowe działania infrastrukturalne w każdym projekcie. Działanie 3) i 4) to nieobowiązkowe działania infrastrukturalne, stanowiące wyłącznie element projektu.

II. Działania nieinfrastrukturalne

- 5) Zakup sprzętu lub wyposażenia do rozwoju oferty turystycznej, poprawy obsługi ruchu turystycznego, promocji obiektu (promocja dotyczy wyłącznie obiektu będącego przedmiotem projektu)
- 6) Konserwacja zabytków ruchomych (wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków), księgozbiorów (zawartych w Narodowym Zasobie Bibliotecznym) i muzealiów (uwzględnionych w inwentarzu muzealnym)
- 7) Digitalizacja zabytków ruchomych, księgozbiorów, muzealiów oraz ich udostępnienie on-line
- 8) Wdrożenie systemów liczenia odwiedzających i kontroli przepływu osób odwiedzających obiekty objęte wsparciem.

III. Działania miękkie

9) Podnoszenie kompetencji kadr beneficjenta - szkolenia, warsztaty, studia podyplomowe, kursy językowe (w zakresie języków mniejszości narodowych, regionalnych i etnicznych, języka migowego) i inne formy kształcenia niezbędne dla wdrożenia celów przewidzianych w projekcie

10) Opracowanie narzędzi, w tym metodyki, wykorzystywanych do tworzenia oferty kulturalnej i aktywizacji społecznej w okresie trwałości projektu,

11) Promocja zabytku oraz związanego z nim miejsca w kraju i za granicą wynikająca z przyjętej strategii promocji

12) Tworzenie rozwiązań zapewniających każdemu odbiorcy (w tym osobom ze szczególnymi potrzebami) pozyskiwania i rozumienia wiadomości wysyłanych przez beneficjenta oraz poznania i korzystania z oferty beneficjenta.

Każdy projekt musi realizować co najmniej jedno działanie miękkie (spośród tych wymienionych w pkt. 9–12).

Wszystkie ww. typy działań (od 1 do 12 będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich (partnerem projektu może być podmiot ujęty w wykazie wskazanym w pkt. „Typ Beneficjentów – szczegółowy”, z uwzględnieniem wskazanych tam ograniczeń).

W przypadku partnerstwa obejmującego udział partnera w realizacji typów działań od 9 do 12 partnerem projektu mogą być także MŚP, organizacja pozarządowa (bez ograniczeń), przedsiębiorstwo społeczne.

Wybór partnera odbywa się zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. (tzw. ustawa wdrożeniowa).

Typ beneficjenta – ogólny: instytucje kultury, szkoły i uczelnie artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego.

Typ beneficjenta – szczegółowy:

1. państwowe instytucje kultury
2. instytucje kultury współprowadzone przez administrację rządową
3. instytucje kultury posiadające zbiory wchodzące w zakres Narodowego Zasobu Bibliotecznego wymieniane w załączniku do Rozporządzenia Min. KIDN z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie narodowego zasobu bibliotecznego (Dz.U.2021 poz. 1308)
4. publiczne szkoły i uczelnie artystyczne

5. podmioty zarządzające obiektami wpisanymi imiennie na listę UNESCO i Pomników Historii Prezydenta RP oraz posiadające tytuł Znak Dziedzictwa Europejskiego – inne niż wskazane w pkt. 1–4

oraz w przypadku projektów dotyczących obiektów znajdujących się w granicach wpisów obszarowych na listę UNESCO/Pomników Historii Prezydenta RP na zasadzie wyjątku beneficjentami mogą być:

6. jednostki samorządu terytorialnego na rzecz samorządowych instytucji kultury
7. samorządowe instytucje kultury
8. organizacje pozarządowe
9. kościoły i związki wyznaniowe.

Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021–2027

Działanie FEPW.05.01 Zrównoważona turystyka

Cel szczegółowy: wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

Opis działania i zakres wsparcia

Wsparcie zostanie przeznaczone na tworzenie ponadregionalnych produktów (szlaków) turystycznych (łączyjących podmioty z m.in. 2 województw PW+), na bazie walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych, o istotnym znaczeniu dla rozwoju społeczno-gospodarczego makroregionu, a przede wszystkim lokalnych społeczności w korytarzu szlaków.

Planuje się realizację kompleksowych projektów obejmujących:

- modernizację lub budowę obiektów lub przestrzeni stanowiących element zintegrowanego produktu turystycznego (preferowane będzie wykorzystanie istniejących obiektów, nowa infrastruktura będzie wspierana w uzasadnionych przypadkach)
- modernizację lub budowę infrastruktury ułatwiającej dostęp do ww. miejsc, w tym:
  - udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami
  - system oznakowania
  - zagospodarowanie terenu z poszanowaniem standardów ochrony zieleni, w tym w szczególności drzew; o uporządkowanie wewnętrznych układów komunikacyjnych w bezpośrednim otoczeniu atrakcji turystycznych (ukierunkowanie ruchu turystycznego) wraz z doprowadzeniem do dróg publicznych

- działania z zakresu digitalizacji oferty szlaku i przystosowania do działania w warunkach kryzysu (*resillience*)
- przygotowanie spójnej Strategii zarządzania i rozwoju produktu turystycznego oraz działań niezbędnych do jej wdrożenia we współpracy z partnerami projektu
- stworzenie narzędzi do współpracy w ramach wdrożenia produktu turystycznego i jego utrzymania; działania informacyjne, konsultacyjnej, promocyjne oraz edukacyjne w zakresie wykorzystania produktu turystycznego.

Kwalifikowalność

Wsparcie może być przeznaczone na:

- przygotowanie dokumentacji, zakup nieruchomości, roboty budowlane, zakup środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, niezbędnych do przygotowania produktu turystycznego, określonego w Koncepcji produktu turystycznego (docelowo Strategii zarządzania i rozwoju produktu turystycznego)
- porządkowanie wewnętrznych układów komunikacyjnych w bezpośrednim otoczeniu atrakcji turystycznych (ukierunkowanie ruchu turystycznego) wraz z doprowadzeniem do dróg publicznych, pod warunkiem, że stanowią one integralną część większego projektu, nie są dominującym elementem projektu, a ich koszt nie przekracza 15% kosztów kwalifikowalnych operacji
- działania informacyjne i promocyjne produktu turystycznego
- sfinansowanie kosztów operacyjnych związanych z przygotowaniem i realizacją projektu.

W miastach nie jest dozwolone budowanie nowych dróg lub parkingów, a w odniesieniu do istniejących – zwiększanie ich przepustowości, ani w żaden inny sposób przyczynianie się do zwiększenia ruchu samochodowego.

Beneficjenci

Projekty będą realizowane przy zaangażowaniu regionalnych i lokalnych partnerów w formie partnerstw w rozumieniu art. 39 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027. Beneficjentami projektów – partnerami wiodącym będą województwa PW + odpowiedzialne za koordynację przygotowania, realizację i rozliczenie projektu.

W realizację projektu będą mogły być zaangażowane podmioty takie jak: zarządzający gospodarką wodną, zarządzający gospodarką leśną, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, przedsiębiorstwa społeczne, podmioty ekonomii społecznej.

Warunki wsparcia

- Zgodnie z art. 44 ust. 1 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027, tzw. ustawy wdrożeniowej, projekty do realizacji będą wybierane w sposób konkurencyjny.
- Wymóg obligatoryjnego posiadania przez beneficjentów:
  - I. Koncepcji produktu turystycznego – jako podstawy oceny zasadności wsparcia z FEPW dot. tworzenia danego produktu turystycznego
  - II. Umowy o partnerstwie zawartej z podmiotami tworzącymi produkt – szlak turystyczny.

Ad. I. Koncepcja produktu turystycznego (założenia, w trakcie projektu zostaną rozwinięte do pełnej Strategii zarządzania i rozwoju produktu turystycznego), której elementem będzie co najmniej:

- analiza popytu i ocena potrzeb (obecnych, przyszłych, prognoza zmian)
- analiza podaży i konkurencji (w tym oferty regionów sąsiadujących)
- analiza możliwości partnerstwa do realizacji zdiagnozowanych ww. potrzeb i konkurencji o klienta
- opis produktu (w tym wymiarów produktu tj.: istota/rdzeń produktu, produkt rzeczywisty, poszerzony oraz potencjalny), w podziale na grupy atrakcji i z opisem ich wzajemnego powiązania
- opis klienta (grupy odbiorców i rynki docelowe: wg segmentów i geograficzne)
- opis założeń działań marketingowych produktu (m.in. marka/ identyfikacja wizualna, kanały i instrumenty komunikacji i promocji)
- sposób komercjalizacji produktu (systemy certyfikacji partnerów komercyjnych produktu, odpłatność za korzystanie, kanały dystrybucji, inne zaproponowane w koncepcji)
- faza eksploatacji: opis modelu zarządzania produktem (wskazanie podmiotów odpowiedzialnych i opis podziału odpowiedzialności za rozwój produktu, jego utrzymanie i finansowanie) z podziałem na: okres trwałości projektu i okres po trwałości
- opis oddziaływania produktu turystycznego na intensyfikację ruchu
- turystycznego i stymulowanie działalności turystycznej oraz szerzej – gospodarczej (łańcuchy dostaw) w makroregionie i w korytarzu szlaku, w tym tworzenie lokalnych miejsc pracy
- opis włączenia lokalnych podmiotów i społeczności, w tym opis wpływu na ograniczenie wykluczenia społecznego
- opis oddziaływania produktu turystycznego na środowisko naturalne – spełnienie zasad „zrównoważonej turystyki” i zasady „nie czyni poważnej szkody” (z ang. *DNHS*).

Ad. II. Umowy o partnerstwie będą określały prawa i obowiązki partnerów (rzeczowe i finansowe, w tym prawa do wartości niematerialnych i prawnych wytworzonych w projekcie) na etapie realizacji inwestycji, oraz na etapie eksploatacji (w okresie trwałości i poza nią), w tym obowiązki w zakresie utrzymania i promocji produktu turystycznego.

Zostaną zawarte dwa poziomy porozumień:

- umowa ramowa spełniająca przesłanki art. 39 ust. 9 ustawy wdrożeniowej oraz minimalnego zakresu dla umowy o partnerstwie stanowiącego załącznik do regulaminu konkursu;
- umowy wykonawcze doprecyzowujące prawa i obowiązki partnerów, określone w porozumieniu ramowym:
  - pomiędzy partnerem wiodącym a województwami-partnerami – określa zakres i zasady koordynacji międzywojewódzkiej
  - pomiędzy danym województwem a każdym podmiotem-partnerem z jego terytorium (odrębnie dla każdego podmiotu) – określa zasady wykonywania ww. koordynacji w danym województwie.

Projekty będą angażowały społeczności lokalne (w tym grupy defaworyzowane), partnerów społecznych oraz organizacje pozarządowe.

Projekty będą uwzględniały synergie z rozwojem zielonych i cyfrowych umiejętności w ramach EFS+, aby zapewnić rozwój potencjału ludzkiego w zakresie zarządzania wspieranymi obiektami.

Projekty będą zgodne z celami rozwojowymi dla turystyki, opisanymi w strategiach rozwoju województw PW+.

Dofinansowane projekty będą zgodne z art. 9 rozporządzenia 2021/1060, tj.:

- przepisami Karty Praw Podstawowych i Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych;
- zasadą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności osób z niepełnosprawnościami;
- zasadą równości kobiet i mężczyzn;
- zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zasadą nie czyni poważnych szkód (DNSH).

Warunki realizacji

W ramach realizowanych przedsięwzięć infrastrukturalnych beneficjenci i partnerzy zapewnią priorytetowe traktowanie zielonej infrastruktury, w tym w szczególności drzew. Podmioty realizujące projekty będą dokładały starań, aby zachowanie i rozwój zielonej infrastruktury, zwłaszcza drzew,

były uwzględniane w całym cyklu projektowym, m.in. poprzez stosowanie standardów ochrony zieleni, w tym właściwą organizację prac budowlanych¹.

Osiągnięcie założeń zrównoważonego rozwoju będzie możliwe również przez promowanie oraz stosowanie rozwiązań proekologicznych dostosowanych do charakteru przedsięwzięcia, w tym zielonych zamówień publicznych. Beneficjenci i partnerzy będą wspierani i zachęceni do stosowania większej liczby kryteriów związanych z jakością i kosztami cyklu życia produktów i usług.

Przy projektowaniu i wdrażaniu projektów zastosowane będą standardy dostępności: architektoniczny, cyfrowy oraz informacyjno-promocyjny ujęte w Wytycznych w zakresie realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027.

W zależności od zakresu, realizowane projekty będą łączyć zasady zrównoważonego rozwoju, estetyki i włączenia, zgodnie z ideą inicjatywy Nowy Europejski Bauhaus.

Program współpracy transgranicznej Interreg Polska–Słowacja 2021–2027

Priorytet 3: Twórcze i atrakcyjne turystycznie Pogranicze

Cel szczegółowy: wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

Przykładowe typy działań:

1. wspieranie rozwoju transgranicznych konkurencyjnych / innowacyjnych / zintegrowanych produktów / usług / ofert turystycznych, w celu zwiększenia roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym i włączeniu społecznym
2. zachowanie, udostępnienie i promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego o znaczeniu transgranicznym
3. tworzenie systemów informacji i promocji turystyki, które popularyzują OW jako atrakcyjny cel turystyczny
4. budowa kapitału ludzkiego i podnoszenie poziomu wiedzy szczególnie w zakresie upowszechniania praktyk zrównoważonej turystyki i wymagań Europejskiego zielonego ładu (w tym Nowy europejski Bauhaus) oraz kompetencji cyfrowych.

Pogranicze należy do gospodarek w dużym stopniu zależnych od sektorów turystyki i kultury. Rozwój oferty turystyki kulturowej umożliwi wykorzystanie pełnego potencjału kultury i zrównoważonej turystyki na rzecz odbudowy gospodarki, włączenia społecznego i innowacji społecznych.

---

¹ <https://www.gov.pl/web/nfosigw/standardy-ochrony-drzew>; <http://drzewa.org.pl/standardy/>

Zwiększenie wartości turystycznej dziedzictwa kulturowego Pogranicza będzie skutkowało wzrostem jego atrakcyjności. Będą wspierane wyłącznie projekty ważne dla transgranicznego rozwoju OW.

Projekty te przyczynią się do budowania wspólnej tożsamości Polaków oraz Słowaków, a także większej rozpoznawalności Pogranicza jako atrakcyjnego kierunku turystycznego i kulturowego. Nie będą finansowane punktowe projekty infrastrukturalne, które nie dają efektów transgranicznych.

Wybrane działania umożliwią stworzenie i wypromowanie wspólnych produktów lepiej odpowiadających na potrzeby różnych grup docelowych. Zmodernizowana infrastruktura turystyczna i rekreacyjna, w tym także budowa ścieżek rowerowych, uzupełniających obecny system tras rowerowych, digitalizacja zasobów, jak również multimedialne prezentacje umożliwią szersze korzystanie z potencjału Pogranicza.

Realizowane projekty przyczynią się do rozwoju zrównoważonej turystyki. Będą wspierać działania promujące ekoinnowacje i ekologiczne modele biznesowe, wykorzystanie materiałów z recyklingu oraz technologie efektywne energetycznie i przyjazne dla środowiska.

Ważnym elementem Programu jest włączanie różnych grup społecznych oraz przedstawicieli różnych sektorów w projektowanie i wdrażanie przedsięwzięć w sektorach kultury i turystyki. Takie podejście pozwoli lepiej określić potrzeby tych branż oraz wykorzystać ich potencjał do podnoszenia poziomu i jakości życia. Partycypacja społeczna i dialog z interesariuszami projektów mogą wskazać nowe działania, pozwolą zastosować bardziej efektywne sposoby zaspokojenia potrzeb społecznych Pogranicza, zrównoważonego rozwoju i doprecyzować kierunki realizacji projektów. W ich wyniku będą mogły powstać projekty o charakterze innowacji społecznych, które wprowadzą nowe lub udoskonalone produkty, usługi, procesy oraz platformy. Innowacje społeczne będą powstawać przy współpracy sektora publicznego, prywatnego, świata sztuki i nauki, organizacji non-profit oraz lokalnej społeczności. Międzysektorowa współpraca będzie rozwijać aktywizację społeczną i przyczyniać się m.in. do zachowania miejsc pracy na OW. Korzyści powinni odnieść wszyscy zainteresowani (sektor prywatny i publiczny oraz mieszkańcy i turyści). W ten sposób partycypacja społeczna będzie mogła także stanowić odpowiedź Programu na inicjatywę Nowy europejski Bauhaus.

Aby lepiej lokować inwestycje w obszarze dziedzictwa i turystyki, Program będzie promował praktykę konsultacji terytorialnych, czyli konsultacji zamierzeń produktowych i/lub projektowych z lokalną społecznością. Dzięki temu zasoby i potencjał OW będą lepiej wykorzystane i zagospodarowane, projekty nie będą się powielaty, lecz będą wobec siebie komplementarne.

Modernizowana infrastruktura powinna wpisywać się w wyzwania zielonej i cyfrowej transformacji, a także zrównoważonego stylu życia (Nowy europejski Bauhaus). Aby skutecznie wesprzeć te zmiany

Środki Programu będą przeznaczone na budowanie kapitału ludzkiego (szkolenia podnoszące kwalifikacje w sektorze turystyki, kultury i branży kreatywnej). Zaproponujemy także możliwości przekwalifikowania pracowników innych branż, którzy chcą rozpocząć pracę w turystyce. Projekty szkoleniowe będą dotyczyły w szczególności tematyki Europejskiego zielonego ładu, podnoszenia kompetencji cyfrowych oraz popularyzowania zrównoważonego rozwoju OW.

Nowością jest otwarcie się Programu na sektor prywatny. Współpraca instytucji publicznych oraz małych i średnich przedsiębiorstw może zaowocować większą stabilnością finansową realizowanych inwestycji. Zalecane jest, aby przy poszanowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych, inwestycje w zrównoważoną turystykę przynosiły przychody, które następnie będą przeznaczone na utrzymanie produktów projektowych.

Podejmowane działania powinny wzmocnić zdolności sprawcze społeczności zamieszkujących Pogranicze, przy jednoczesnym lepszym wykorzystaniu zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Małe projekty

W tym celu szczegółowym będą też realizowane małe projekty w ramach FMP. Odpowiadają one na wyzwania i problemy społeczności lokalnej i są często instrumentem łączenia różnych grup oraz realizowania ich potrzeb społecznych.

Realizacja małych projektów pozwoli polskim i słowackim społecznościom opracowywać i testować w małej skali pomysły dotyczące zwiększania atrakcyjności przygranicznych miejscowości dla ich mieszkańców i turystów. Współfinansowane będą zarówno działania miękkie (m.in. organizacja wydarzeń kulturalnych, turystycznych, podtrzymywanie tradycji lokalnych), jak i niewielkie inwestycje (nowa lub modernizowana infrastruktura turystyczna i okołoturystyczna, np. ścieżki rowerowe). Projekty te będą przyczyniać się do podejmowania spójnych działań na rzecz wzmocnienia potencjału gospodarczego gmin w oparciu o ich potencjał turystyczny i kulturowy. Rozwiązania sprawdzone w skali mikro, będą mogły zostać wykorzystane w ramach innych projektów i programów.

Główne grupy docelowe

Głównymi grupami docelowymi będą:

- turyści, którzy korzystają z atrakcji turystycznych Pogranicza
- mieszkańcy OW, w tym grupy osób zagrożonych wykluczeniem społecznym
- regionalni, lokalni artyści i rzemieślnicy oraz zespoły i grupy prezentujące tradycje i zwyczaje ludowe

- przedstawiciele sektora prywatnego oraz organizacji non-profit
- osoby z niepełnosprawnościami, ich rodziny i opiekunowie; bezpośrednimi beneficjentami projektów mogą być np. samorządy, właściciele, zarządcy i operatorzy obiektów kultury oraz obiektów i zespołów przyrody.

Interreg NEXT Polska–Ukraina 2021–2027

Priorytet 3: Turystyka

Cel szczegółowy: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

W ramach celu szczegółowego związanego ze zwiększeniem roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, integracji społecznej i rozwoju innowacji społecznych Program wspiera takie działania, jak:

1. Wspólne działania mające na celu ochronę, rozwój i promocję dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, w tym rozwój infrastruktury turystycznej.
2. Wspólne działania mające na celu promocję dziedzictwa przyrodniczego i ekoturystyki, w tym rozwój infrastruktury turystycznej.
3. Wspólne działania mające na celu dostosowanie umiejętności i kwalifikacji zawodowych w dziedzinie turystyki do potrzeb rynku turystycznego i zmian na nim zachodzących.

1. Wspólne działania mające na celu ochronę, rozwój i promocję dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, w tym rozwój infrastruktury turystycznej

Na obszarze objętym Programem kilka obiektów (lub grup obiektów) znajduje się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, inne obiekty i obszary o szczególnej wartości kulturowej, a także obiekty świadczące usługi kulturalne, np. muzea, skanseny, galerie sztuki itp. Obszar ten ma szczególny potencjał do rozwoju turystyki poprzez promocję cennych kulturowo obszarów i obiektów, a także dziedzictwa niematerialnego. Kraje objęte Programem mają wiele wspólnych doświadczeń historycznych, których pozytywne aspekty warto podkreślić w celu wzmocnienia więzi między społecznościami lokalnymi. Potencjalny wzrost liczby turystów zapewnia przestrzeń do rozwoju przedsiębiorstw świadczących usługi w branży turystycznej, np. zakwaterowanie, gastronomię czy inne usługi rekreacyjne, rozrywkowe czy kulturalne. Tworzenie nowych (np. muzeów) i renowacja istniejących obiektów dziedzictwa kulturowego, pozwalająca na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń, a także zwiększenie dostępności do istniejących obiektów dziedzictwa kulturowego, np. dla osób z niepełnosprawnościami, będą wspierane poprzez rozwój infrastruktury i inwestycje. Wsparcie w ramach Programu będzie komplementarne do interwencji realizowanej

w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej 2021–2027. Zaangażowanie w działania władz lokalnych oraz przedsiębiorców i lokalnych liderów wzmocni integrację społeczną i pozwoli na lepszą promocję dziedzictwa kulturowego tego obszaru. Inicjatywy mające na celu wspieranie działalności kulturalnej (prowadzonej przez organizacje pozarządowe), np. organizowanie wydarzeń promujących dziedzictwo niematerialne obszaru objętego Programem. Proponuje się również podjęcie działań polegających na nawiązaniu długoterminowej, transgranicznej współpracy pomiędzy instytucjami zajmującymi się szczególnie cennymi obiektami dziedzictwa a instytucjami kultury.

Ważne są nie tylko same cenne obiekty, ale także ich łatwy dostęp. Program skupi się na środkach transportu przyjaznych dla klimatu i będzie inwestował w infrastrukturę rowerową. W ramach tego celu szczegółowego istotna mogłaby być również digitalizacja dziedzictwa kulturowego i dostępność w internecie, ponieważ możliwe byłoby ich wykorzystanie jako środka ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego i turystyki. Program będzie dążył do komplementarności z inicjatywami takimi jak działanie mające na celu ratowanie cyfrowej dokumentacji ukraińskiego dziedzictwa kulturowego pod nazwą „Save the Ukraine Monuments (SUM)” podjęte przez 4CH (Europejskie Centrum Kompetencji ds. Ochrony Dziedzictwa Kulturowego), finansowane z grantu Komisji Europejskiej.

2. Wspólne działania mające na celu promocję dziedzictwa przyrodniczego i ekoturystyki, w tym rozwój infrastruktury turystycznej

Wsparcie udzielane jest na rzecz promocji dziedzictwa przyrodniczego i zrównoważonej turystyki pozwalającej na ochronę przyrody dla przyszłych pokoleń. Zaangażowanie w te działania władz lokalnych, przedsiębiorców i lokalnych liderów wzmocni integrację społeczną i pozwoli na lepszą promocję dziedzictwa przyrodniczego tego obszaru. Istotne będą również inicjatywy mające na celu wspieranie działań promocyjnych prowadzonych przez organizacje pozarządowe, np. organizowanie wydarzeń promujących dziedzictwo przyrodnicze obszaru objętego Programem. Proponuje się działania polegające na nawiązaniu długoterminowej, transgranicznej współpracy między instytucjami zajmującymi się ochroną, rozwojem i promocją dziedzictwa przyrodniczego oraz ekoturystyką. Rozwój infrastruktury rowerowej jest jednym z zalecanych środków promowania ekoturystyki. W tym kontekście będą podejmowane działania uzupełniające dotyczące podnoszenia świadomości społecznej w zakresie modeli transportu nisko- i zero- emisyjnego.

3. Wspólne działania mające na celu dostosowanie umiejętności i kwalifikacji zawodowych w dziedzinie turystyki do potrzeb rynku turystycznego i zmian na nim zachodzących.

Ze względu na szczególne walory turystyczne (kulturowe i przyrodnicze), niedostatecznie wykorzystywany potencjał turystyczny oraz odpływ zasobów ludzkich (zwłaszcza wykształconej młodzieży) do regionów o wyższym potencjale rozwojowym, proponuje się podjęcie działań mających na celu zwiększenie przedsiębiorczości związanej z turystyką na obszarze objętym Programem. Pozwoli to na efektywniejsze wykorzystanie potencjału tego obszaru. Wsparcie planowane jest m.in. poprzez kursy, szkolenia czy warsztaty na temat tego, jak założyć i wypromować przedsiębiorstwo w branży turystycznej oraz jak skutecznie nim zarządzać. Jednym z kluczowych czynników rozwoju turystyki jest baza noclegowo-gastronomiczna dostosowana do potrzeb odwiedzających (głównie podmiotów prywatnych), dlatego stymulowanie rozwoju tych podmiotów może szczególnie przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej obszaru objętego Programem.

Proponuje się również promowanie klastrow turystycznych (w tym ich tworzenie) i aktywne uczestnictwo w nich podmiotów zaangażowanych w działalność turystyczną lub kulturalną. Ponadto wspierane będą działania promujące i tworzące wspólne produkty turystyczne, m.in. szlaki turystyczne (np. piesze, wędrownie, rowerowe, wodne itp.) zwiększające atrakcyjność pogranicza i zapewniające zaplecze turystyczne na obszarze przygranicznym.

Obszar objęty Programem ma duży potencjał do rozwoju agroturystyki, np. ze względu na duży udział obszarów wiejskich i cennych przyrodniczo. Proponowane są działania polegające na tworzeniu np. wspólnych broszur, przewodników turystycznych, filmów, kampanii reklamowych i wizyt studyjnych w celu promowania obszaru jako atrakcyjnego, ze spójną ofertą turystyczną. Zaangażowanie w działania władz lokalnych, przedsiębiorców, partnerów środowiskowych, a także lokalnych liderów, wzmocni integrację społeczną i pozwoli na lepszą ochronę, rozwój i promocję walorów turystycznych.

Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021–2027

Priorytet 5: Przyjazna przestrzeń społeczna

Działanie 5.5: Kultura

Cel szczegółowy: Wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury.

W ramach działania możliwa będzie modernizacja istniejącej infrastruktury wojewódzkich instytucji kultury na terenie województwa podkarpackiego w celu zniesienia ograniczeń w dostępie do dóbr kultury oraz szerszego udostępnienia zasobów i różnych form ich działalności, budowa nowych obiektów.

PROGRAM INTERREG EUROPA ŚRODKOWA 2021–2027

Priorytet 1: Współpraca na rzecz inteligentnej Europy Środkowej

Cel szczegółowy 1.2: Rozwijanie umiejętności w zakresie inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości

Działania w zakresie współpracy transnarodowej

W ramach celu szczegółowego wsparcie będzie przyznawane na rozwój współpracy transnarodowej, która przyczynia się do zwiększania wiedzy i poprawy umiejętności sprzyjających wprowadzaniu i wzmocnieniu zrównoważonych i innowacyjnych produktów, usług lub procesów, w szczególności w zakresie umiejętności cyfrowych i transformacji przemysłowej, jak również łagodzenia i adaptacji do zmian klimatu.

Program będzie finansował działania w następujących dziedzinach:

- umiejętności dla sektorów istotnych z punktu widzenia inteligentnej specjalizacji, np. przemysł 4.0, cyfryzacja, zielona gospodarka, zdrowie i nauki o życiu, przemysł kulturowy i kreatywny, zrównoważona turystyka
- budowanie zdolności i uczenia się w warunkach instytucjonalnych na rzecz inteligentnej specjalizacji
- dostosowanie umiejętności do potrzeb rynku pracy w regionach przechodzących transformację przemysłową i cyfrową
- kompetencje w zakresie zarządzania innowacjami w MŚP i przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej
- przeciwdziałanie dysproporcjom regionalnym (miejsko-wiejskim) w zakresie kapitału ludzkiego i drenażowi mózgów.